

Prawnoautorskie aspekty funkcjonowania sztucznej inteligencji w działalności bibliotek

dr hab. Grzegorz Tylec prof. KUL

Czy zbiory biblioteczne mogą być udostępniane jako materiał w procesie szkolenia algorytmów sztucznej Inteligencji?

Czy biblioteka może bez naruszenia praw autorskich udostępniać dostęp do usług typu Chat GPT ?

Czy funkcjonowanie sztucznej inteligencji jest uregulowane prawnie?

- ROZPORZĄDZENIE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY USTANAWIAJĄCE ZHARMONIZOWANE PRZEPISY DOTYCZĄCE SZTUCZNEJ INTELIGENCJI (AKT W SPRAWIE SZTUCZNEJ INTELIGENCJI) I ZMIENIAJĄCE NIEKTÓRE AKTY USTAWODAWCZE UNII

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0206>

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/790 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym oraz zmiany dyrektyw 96/9/WE i 2001/29/WE

- *Artykuł 3 DSM*

Eksploracja tekstów i danych na potrzeby badań naukowych

1. Państwa członkowskie wprowadzają przepisy przewidujące wyjątek (...) w odniesieniu do zwielokrotnień i pobrań dokonywanych przez organizacje badawcze i instytucje dziedzictwa kulturowego w celu przeprowadzenia, do celów badań naukowych, eksploracji tekstów i danych na utworach lub innych przedmiotach objętych ochroną, do których mają zgodny z prawem dostęp.

Artykuł 4 DSM

Wyjątki lub ograniczenia w odniesieniu do eksploracji tekstów i danych

1. Państwa członkowskie wprowadzają przepisy przewidujące wyjątek (...) w odniesieniu do zwielokrotnień i pobrań dostępnych zgodnie z prawem utworów i innych przedmiotów objętych ochroną do celów eksploracji tekstów i danych.

3. Wyjątek lub ograniczenie przewidziane w ust. 1 ma zastosowanie, pod warunkiem że korzystanie z utworów i innych przedmiotów objętych ochroną, o których mowa w tym ustępie, nie zostało wyraźnie zastrzeżone przez podmioty uprawnione w odpowiedni sposób, na przykład za pomocą środków nadających się do odczytu maszynowego w przypadku treści, które zostały podane do publicznej wiadomości w internecie.

Czy TDM to to samo co AI ?

art. 2 pkt 2 dyrektywy DSM - „*eksploracja tekstów i danych*” oznacza zautomatyzowaną technikę analityczną służącą do analizowania tekstów i danych w postaci cyfrowej w celu wygenerowania informacji, obejmujących między innymi wzorce, tendencje i korelacje;

Art. 3 AI ACT:

„system sztucznej inteligencji” oznacza oprogramowanie opracowane przy użyciu co najmniej jednej spośród technik i podejść wymienionych w załączniku I, które może - dla danego zestawu celów określonych przez człowieka - generować wyniki, takie jak treści, przewidywania, zalecenia lub decyzje wpływające na środowiska, z którymi wchodzi w interakcję;

Z zestawienia definicji TDM oraz różnych definicji AI wynika, że TDM jest jedynie zautomatyzowaną techniką analityczną służącą do analizowania tekstów i danych w postaci cyfrowej w celu wygenerowania informacji. Sposób definiowania AI natomiast wskazuje na to, że funkcjonowanie AI znacznie wykracza poza cel który można określić mianem generowania informacji. Z analizy przedstawionych definicji AI wynika, że:

- ma ona na celu opracowanie nowych maszyn i systemów;
- może ona wykonywać zadania uważane za wymagające ludzkiej inteligencji;
- jej celem jest ciągłe doskonalenia i podejmowania decyzji;
- naśladuje rzeczywiste poznanie biologiczne;
- jej celem jest generowanie wyników, takie jak treści, przewidywania, zalecenia lub decyzje wpływające na środowiska, z którymi wchodzi w interakcję;
- wykonuje zadania analityczne i fizyczne bez interwencji człowieka;
- jest zdolna do generowania (tworzenia) nie istniejących wcześniej tekstów, obrazów lub innych mediów w odpowiedzi na podpowiedzi
- generuje nowe treści, które bazują lub są podobne do danych szkoleniowych, ale z pewnym stopniem nowości (zamiast tylko klasyfikować lub przewidywać dane).

Podsumowując celem procesu określanego mianem TDM jest jedynie wygenerowanie informacji obejmujących między innymi wzorce, tendencje i korelacje. Funkcjonowanie AI może natomiast daleko wykraczać poza generowanie informacji, jednym z jej celów jest, działanie na wzór ludzkiego intelektu, prowadzące do kreowania nowych bytów (utworów takie jak teksty, obrazy, dźwięki itp.)

AI jako nowe pole eksploatacji utworów

Jeśli więc działanie AI sprowadza się jedynie do tworzenia nowych informacji, zasad, wzorców czy korelacji, to jej działanie może ograniczać się do pola eksploatacji, którym jest TDM. Jeżeli jednak, tak wygenerowane dane przybierają określony sposób wyrażenia, np. są grafiką komputerową, utworem muzycznym lub tekstem literackim, takie działanie AI uznać należy za wykraczające poza pole eksploatacji, którym jest TDM.

Poczynione ustalenia prowadzą do wniosku, że nawet gdyby na gruncie prawa europejskiego uprawnieni nie skorzystali z możliwości wyłączenia ich utworów z procesu TDM na podstawie art. 4 ust. 3 dyrektywy, składając w tym zakresie stosowne oświadczenie, to i tak eksploatacja przez AI utworów w celu uczenia algorytmów będzie wymagała zgody uprawnionych z tytułu praw autorskich i wypłaty im stosownego i godziwego wynagrodzenia

Szkolenie algorytmów AI jako naruszenie praw autorskich

Proces szkolenia AI, który najczęściej odnosi się do trenowania sieci neuronowej wymaga kopiowania danych w celu ich późniejszego przekształcania. Można wyróżnić trzy grupy modeli.

Modele niegeneratywne, których zadaniem jest rozpoznawanie i przyporządkowywanie elementów graficznych, jak zdjęcia czy grafiki. W procesie trenowania tych modeli wykorzystuje się bazy zdjęć, aby rozróżniać nowe zdjęcia wysyłane przez użytkowników. Jednocześnie w wyniku działania modeli niegeneratywnych nie są rozpowszechniane zdjęcia, które zostały użyte do treningu AI.

Szkolenie algorytmów AI jako naruszenie praw autorskich

Drugą grupę stanowią modele generatywne. Przykładem takiego modelu jest model językowy wytrenowany na zbiorze artykułów naukowych. Ma on pewne możliwości odtworzenia materiału źródłowego, który stanowił wejście do procesu treningu sieci neuronowej. W praktyce tak naprawdę trenujemy go właśnie po to, żeby zapamiętywał utwory. Podczas użytkowania tego modelu zostaje wytworzony nowy utwór, który z technologicznego, ale też prawnego punktu widzenia jest dziełem zależnym lub inspirowanym.

Trzecią grupą modeli są te korzystające z bazy danych chronionych. Są to modele, które mają możliwość wczytania innych danych i po ich przetworzeniu zwrócenia użytkownikowi odpowiedzi. W teorii nie dochodzi do skopiowania tych danych jakkolwiek działanie takie nie mieści się ramach użytku osobistego.

Szkolenie algorytmów AI jako naruszenie praw autorskich

Nie ulega wątpliwości, że jedną z kluczowych zasad prawa autorskiego jest to, że ochroną objęty może być wyłącznie sposób wyrażenia utworu, zatem nie są objęte ochroną odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne. Te więc mogą być swobodnie i bez ograniczeń wykorzystywane przez AI.

Zauważyć jednak należy, że aby nabyć niechronioną prawnie wiedzę na temat odkrycia, idei, procedury, metody, zasady działania lub koncepcji matematycznej, konieczne jest zazwyczaj zapoznanie się z chronionym prawem autorskim utworem, w którym tego rodzaju wiedza (informacje) są zawarte. Do wydobywania tej wiedzy, często niezbędne jest wprowadzenie takiego chronionego prawem autorskim materiału do pamięci komputera, w którym funkcjonuje system AI. Można założyć, że elementem tego rodzaju procesu jest zwielokrotnienie (skopiowanie) takiego materiału, co stanowić może naruszenie praw autorskich.

Szkolenie algorytmów AI jako naruszenie praw autorskich

Wprowadzony do prawa UE w treści art. 3 i 4 dyrektywy DSM wyjątek w zakresie TDM, nie rozwiązuje problemu naruszania praw autorskich przez AI gdyż funkcjonowanie systemów AI w obszarze danych wejściowych i związany z tym proces trenowania algorytmów powinien być traktowany jako nowe nieznane dotychczas pole eksploatacji utworów i przedmiotów praw pokrewnych, inne niż wymienione wyżej pole eksploatacji którym jest TDM.

Czy zbiory biblioteczne mogą być bez naruszania praw autorskich udostępnianie jako materiał w procesie szkolenia algorytmów sztucznej inteligencji?

Art. 28.

1. Instytucje oświatowe, uczelnie, instytuty badawcze (...) biblioteki, muzea oraz archiwa mogą:

1) **użyczać**, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych,

2) **zwielokrotniać** utwory znajdujące się we własnych zbiorach w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony tych zbiorów,

3) udostępniać zbiory dla celów badawczych lub poznawczych **za pośrednictwem końcówek** systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek

- jeżeli czynności te nie są dokonywane w celu osiągnięcia bezpośredniej lub pośredniej korzyści majątkowej.

- Przepis ten nie upoważnia do eksploatacji utworów w ramach pola eksploatacji jakim jest szkolenie AI.

- można bronić poglądu, że art. 3 dyrektywy DSM upoważnia organizacje badawcze i instytucje dziedzictwa kulturowego do dokonywania TDM do celów badań naukowych.

Czy biblioteka może bez naruszenia praw autorskich udostępniać dostęp do usług typu Chat GPT ?

Można mówić już o serii pozwów autorów książek według których generowane teksty przez Czat GPT są w dużym stopniu identyczne do tekstów ich autorstwa chronionych prawem autorskim.

- Mogą być to materiały użyte w jako cytaty ale bez zachowania wymogów wskazania źródeł cytatu;
- Mogą być to opracowania utworów źródłowych w rozumieniu art. 2 ustawy.
- Art. 28 ust 1 pkt 3 Biblioteka może:
- 3) udostępniać zbiory dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek

W mojej opinii biblioteka nie może bez naruszenia praw autorskich udostępniać dostęp do usług typu Chat GPT w której dochodzi do wykorzystania utworów nawet za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) gdyż możliwość ta dotyczy tylko zbiorów biblioteki.

- Mogły by być to tylko algorytmy AI bazujące na zbiorach danej biblioteki
- Czy tego rodzaju rozwiązania informatyczne powstaną?
- **W obecnej sytuacji widoczna jest dysproporcja w uprawnieniach biblioteki oraz faktycznych czynnościach algorytmów jak Chat GPT, który w celach zarobkowych udostępnia wiedzę zebraną w źródłach naukowych on-line gdy biblioteki owych źródeł nawet nieodpłatnie nie mogą udostępniać poza końcówkami systemu**